

УДК: 159.942

© Левус Н., Тимків Н., 2013 р.

Н. Левус, Н. Тимків
Національний університет
імені Івана Франка, м. Львів

ЕМОЦІЙНІСТЬ ТА МУЗИЧНІ СМАКИ: ТОЧКИ ДОТИКУ

У статті охарактеризовано поняття емоцій, їх характерні властивості. Розглянуто питання моделювання емоцій у музичному мистецтві. Виявлено та проаналізовано взаємозв'язок між емоційністю та емоційними проявами у підлітків з різними музичними уподобаннями. На основі емпіричного дослідження було виявлено низький рівень емоційності у підлітків, які слухають музику стилю хіп-хоп. Підлітки, які надають перевагу рок-музиці, характеризуються високим рівнем прийняття емоцій, та позитивними проявами емоційності.

Ключові слова: емоції, музика, почуття, сензитивність, емоційність.

Н. Левус, Н. Тимків

ЭМОЦИОНАЛЬНОСТЬ И МУЗЫКАЛЬНЫЕ ВКУСЫ: ТОЧКИ СОПРИКОСНОВЕНИЯ

В статье охарактеризованы понятие эмоций, их характерные свойства. Рассмотрены вопросы моделирования эмоций в музыкальном искусстве. Обнаружена и проанализирована взаимосвязь между эмоциональностью и эмоциональными проявлениями у подростков с различными музыкальными предпочтениями. На основе эмпирического исследования был выявлен низкий уровень эмоциональности у подростков, которые слушают музыку стиля хип-хоп. Подростки, которые предпочитают рок-музыку, характеризуются высоким уровнем принятия эмоций и позитивными проявлениями эмоциональности.

Ключевые слова: эмоции, музыка, чувства, сензитивность, эмоциональность.

N.Levus, N.Tymkiv

EMOTIONALITY AND MUSICAL TASTES: THINGS IN COMMON

The article describes the concept of emotion, their characteristic properties. The problem of modeling emotions in the musical arts is defined. The relationship between emotion and emotional symptoms in adolescents with different musical tastes were discovered and analyzed. Based on empirical studies were identified and analyzed low emotionality in adolescents who listen to the music style of hip-hop. Teens who prefer rock music, characterized by a high level of acceptance of emotions, and positive signs of emotion.

Key words: emotion, music, feelings, sensitivity, emotionality.

В умовах сучасного світу однією з форм соціального самоутвердження стала музика, як вид мистецтва, який найбільш динамічно й емоційно поривчасто супроводжує всі зміни в суспільстві та особистості.

Відомо, що в підлітковому періоді розвитку музична культура досягає певного рівня. У школярів розвивається власний музичний смак, з'являється своє коло музичних інтересів. Музичні вподобання поступово набувають стійкості, буду-

чи психологічною базою ціннісних орієнтацій підлітка в подальшому дорослому житті. Для підлітків-школярів сучасна популярна музика є найважливішим компонентом спілкування, а спілкування – провідним типом діяльності у підлітків. Підлітковий вік характеризується суперечливістю непередбачуваністю його психічного життя. Ці риси проявляються у різких коливаннях настрою: веселість змінюється тугою, смутком; впевненість у собі - боягузством, страхами тощо. Музика, як ніякий інший вид мистецтва, здійснює колосальний вплив на емоційну сферу людини, її настрій. Саме тому, проблема особливостей прояву емоційності та емоційних станів під впливом музики у старшому підлітковому віці набуває такої актуальності.

Тому **метою** нашого дослідження є теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження емоційності та музичних смаків учнів старшого підліткового віку, та пошук шляхів їх взаємовпливу.

Емоція – це загальна активна форма переживання організмом своєї життєдіяльності. Розрізняють прості та складні емоції. Переживання задоволення від їжі, бадьорості, втоми, болю – це прості емоції. Вони властиві і людям, і тваринам. Прості емоції в людському житті перетворилися на складні емоції і почуття. Характерною ознакою складних емоцій є те, що вони виникають у результаті усвідомлення об'єкта, що викликав їх, розуміння їхнього життєвого значення, наприклад переживання задоволення при сприйманні музики, пейзажу [8, с. 45]. Характерною особливістю емоцій є те, що вони захоплюють особистість загалом. Здійснюючи майже блискавичну інтеграцію, тобто об'єднання в єдине ціле всіх функцій організму, емоції сигналізують про корисні або шкідливі впливи на організм, завдяки цьому вони мають універсальне значення для життя організму. Охоплюючи всі різновиди переживань людини – від глибоко травмуючих страждань до високих форм радості та соціального відчуття життя, – емоції стають як позитивним чинником у життєдіяльності, підносячи активність організму, так і негативним, пригнічуючи всі його функції. Встановлено, що емоції, а саме довготривалі

негативні емоції (страх, переживання болю тощо), відіграють вирішальну роль у розвитку так званих неврогенних захворювань [5].

Виникнення емоційного процесу приводить до формування нових форм реагування. Іноді емоційні реакції бувають бурхливими і раптовими, виникаючи майже відразу після дії збудливого агента. Така емоція приймає форму афекту. Але емоції можуть формуватися і поступово, тривалий час залишаючись латентними; у такому разі не спостерігаються ні специфічні емоційні прояви, ніякі б то не було сліди в свідомості – існує тільки підвищена готовність до емоційної реакції. Надалі з'являються організовані зміни в поведінці. Спочатку це можуть бути переважно «супутні» експресивні зміни, пізніше емоційний процес розповсюджується на все більше число аферентних шляхів, все менше місця залишається неемоційній поведінці. Одночасно відбувається усвідомлення протікаючого емоційного процесу і пов'язаних з ним змін в процесах регуляції. Воно може випереджати появу зовнішніх змін, проте буває, що людина тривалий час не віддає собі звіту в своїх емоціях, в кращому разі спостерігає їх наслідки у вигляді тих або інших незрозумілих проявів своєї поведінки. Іноді емоції зовсім не знаходять віддзеркалення в свідомості. З оволодінням експресивними способами виразу емоцій і почуттів формується здатність сприймати й розуміти різноманітні форми та відтінки виразу переживань, уміння їх розпізнавати. Разом з цим розвивається уміння користуватися ними з метою впливати на інших.

Форми та інтенсивність виразу емоцій і почуттів значною мірою залежать від вихованості, рівня культури особистості, традицій та звичаїв. Це особливо позначається на вираженості їх зовнішніми засобами – мимічними та пантомімічними рухами, жестами. Внутрішній ж їх прояв (серцебиття, дихання, дія ендокринної системи) відбувається відносно незалежно від соціальних чинників [2].

Яким чином можна моделювати емоції у музиці? Для того, щоб виявити закономірності кодування емоцій у музиці, необхідно виявити найбільш суттєві, інваріантні ознаки різних музичних творів, які несуть в собі вираження схожих емоційних станів.

Петрушин В.І. запропонував систему координат, за допомогою якої можна зробити кодування музичних емоцій та віднесення різних творів одної і тієї ж модальності:

МІНОР
СУМ ГНІВ
ПОВІЛЬНО ШВИДКО
СПОКІЙ РАДІСТЬ
МАЖОР

Потрібно зазначити, що такі моменти музичної виразності, як тембр, ритм, динаміка, ритмо-інтонаційні і гармонічні засоби є дуже важливими для моделювання в музиці тієї чи іншої емоції, тим не менше вони являються доповнюючими [5]. Від творів класиків до творів сучасних композиторів збільшується семантична складність музичної тканини, але емоції при цьому суттєво не міняються.

Ця модель категоризації емоцій на основі двох параметрів (темпу і ладу) підпорядковується закону кількісних змін і переходу їх в якісні відмінності. Одна і та ж мелодія, виконана в мажорному чи мінорному ладі, швидкому чи повільному темпі, буде в залежності від цього передавати іншу емоцію. Тому якщо ми задалися метою помістити різні музичні твори в даній сітці координат, то один із них в залежності від інтенсивності вираженої емоції буде розташований ближче до однієї осі координат, а інші далше. Наприклад, дуже сумний твір буде знаходитися від осі координат далше, ніж твір, який виражає легкий елегійний сум.

Подальший аналіз моделі відображення емоцій в музиці показав, що в своїх характеристиках вона в деякому розумінні ізоморфна з відомою класифікацією темпераментів, яка була запропонована Айзенком. Але замість параметрів «інтраверсія – екстраверсія» в цій моделі береться темп - швидко-повільно, а замість «стабільності – нестабільності» - параметр мажор-мінор. В обох моделях

для характеристики як темпераменту людини, так і настрою музичного твору виявляється достатньо мати показники двох змінних - темпу (або психічної активності, або музичного твору) і якісної особливості емоціонального переживання, яке розкривається в одному випадку в понятті «стабільність – нестабільність», а в іншому - мажорного чи мінорного ладу. Головне те, що між емоціональним життям людини та її проявом в природному темпераменті, з одної сторони, і відображенням її особливостей в музиці - з другої, існує певна залежність і зв'язок.

Сучасна музика створює фон, поле для творчості в індивідуальному світі образів кожної людини, в якому слухач може «програти» ідеальний образ себе, стимулюючи самоактуалізацію. Занурюючись в свій образний світ, людина може отримати досвід переживань і сприйняття себе, недоступний в реальному житті, за межами свого внутрішнього світу. Під час звучання музики людина відкрита цьому досвіду, може сприймати його без захисних реакцій, не боячись, що розуміння почуттів і відчуттів, думок відобразиться на його самоповазі. У кожної людини є улюблена музика, яка діє на її душу більш ефективно.

Отже, потрібно мати на увазі, що в рамках кожного жанру існує розмаїття стилів. Деякі з них активні і несуть енергію, інші ж пасивні і допомагають розслабитися.

Результати емпіричного дослідження.

В дослідженні були задіяні 60 учнів старшого підліткового віку, оскільки саме в цей період прослуховування сучасної музики досягає апогею. Разом з тим, у старших підлітків встановлюються певні музичні смаки, адже вони чітко зорієнтовані на тому, щоб надавати перевагу тій чи іншій музиці.

На вибір підліткам пропонувалося сім сучасних музичних стилів: поп-музика, хіп-хоп, рок, метал, транс, електро та класична музика. Серед цих стилів потрібно було обрати ті, музичні композиції з яких найчастіше слухали досліджувані.

Серед психологічних методик використовувалися опитувальник „Ваш характер” за Ле Сеном (спрямований на оцінку емоційності) [7], опитувальник „Самооцінка психічних станів” за Г. Ю. Айзенком [4], „Самоактуалізаційний тест” Ю. Е. Альшиної, Л. Я. Гозмана та ін. (шкали „Сензитивності до себе”, „Спонтанності”, „Прийняття агресії”) [1], тест „Креативність” Н. Вишнякової (шкали „Емоційність, емпатія” і „Почуття гумору”) [8].

Застосовуючи кластерний аналіз методом k-середніх було виділено три кластери, які статистично достовірно відрізняються між собою (рис. 1).

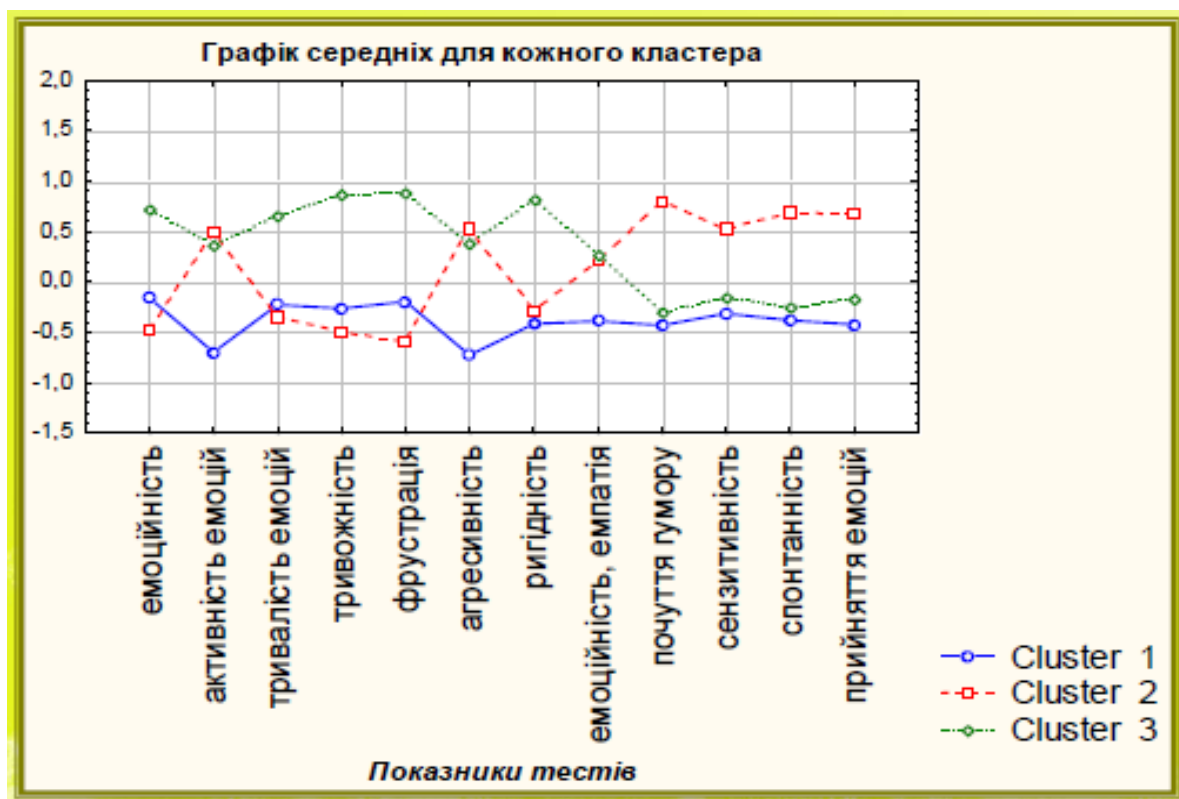

Рис. 1. Кластери, виділені за результатами дослідження емоційності

До першого кластеру увійшло 38% досліджуваних, до другого – 32%, і до третього відповідно – 30% підлітків. В результаті такого розподілу утворилося дві групи з майже симетричними результатами – це кластер другий та третій, і ще одна група, в якій всі показники знаходяться на низькому рівні – це перший кластер.

Однофакторний дисперсійний аналіз підтвердив достовірність розподілу, оскільки на відмінність між групами впливають 11 показників із 12 виявлених за

допомогою вищезначених методик (рис. 2). Для детального з'ясування відмінностей між трьома утвореними в кластерному аналізі групами застосовувався тест Шеффе.

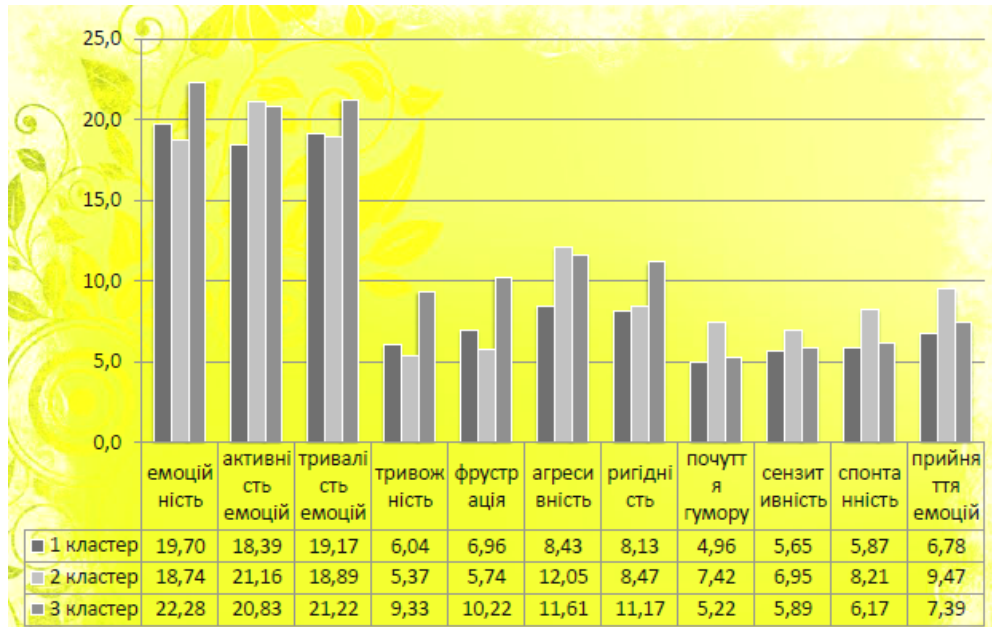

Рис. 2. Розподіл відмінностей у емоційних проявах представників трьох виділених груп.

Емоційність як збудливість, чутливість, легкість виникнення емоційного відгуку на ситуації чи події, значно вища у третьої групи. Це ж стосується і тривалості емоцій, що свідчить про довгий час збереження емоційного сліду від пережитого. У них всі емоції, всі почуття-відгуки – „довгограючі”: сум, радість, допитливість, обурення тощо. Вони живуть минулими почуттями і передчуттям майбутніх емоцій, часто не помічаючи теперішнього.

Тривожність, фрустрація та ригідність суттєво підвищені у досліджуваних, які були віднесені до третьої групи (третього кластера). Це свідчить про їх вразливість, надмірну емоційність при переживанні невдач, невміння переключатися, „зациклювання” на своїх переживаннях. Разом з тим, ця група має значно нижчі показники агресивності в порівнянні з іншими.

Більш позитивні тенденції спостерігаємо у другій групі (другому кластері). Її представників вирізняють краще почуття гумору, вища сензитивність, спонтан-

ність прояву та прийняття емоцій. Почуття гумору – це здатність людини помічати в явищах їхні комічні сторони, емоційно на них реагувати. Стосовно об'єкта гумору, який ніби піддається своєрідній емоційній критиці, зберігається дружнелюбність. Гумор дає вихід емоціям, поліпшує фізичний стан людини. Почуття гумору є важливим критерієм діагностики партнера по міжособистісній взаємодії, зокрема його показника інтелекту і загальної культури. Це почуття у досліджуваних супроводжується сензитивністю, чутливістю до себе, до своїх потреб і почуттів. Спонтанність свідчить про те, що вони не бояться поводитися природно, розкуто і демонструвати оточуючим свої емоції. Вищі бали за шкалою прийняття емоцій свідчать про здатність таких підлітків приймати своє роздратування, гнів та агресивність як природний прояв людської природи, при цьому не виправдовуючи антисоціальної поведінки.

Оскільки спостерігаються значні відмінності між другим та третім кластером, вважаємо за доцільне детальніше їх проаналізувати. За t-критерієм Стьюдента виявлені статистично достовірні відмінності в результатах дев'яти показників (рис. 3). Емоційність, тривалість, тривожність, фрустрація та ригідність значно вищі у третьої групи. Натомість друга група вирізняється вищим рівнем почуття гумору, сензитивності до своїх почуттів, спонтанності у прояві емоцій та адекватному прийнятті своїх переживань. Як бачимо, у своїх емоційних проявах досліджувані другої групи виявляють більше позитивного. А надмірна емоційність представників третьої групи супроводжується зниженням позитивного емоційного фону та зростанням ймовірності прояву негативних емоційних станів.

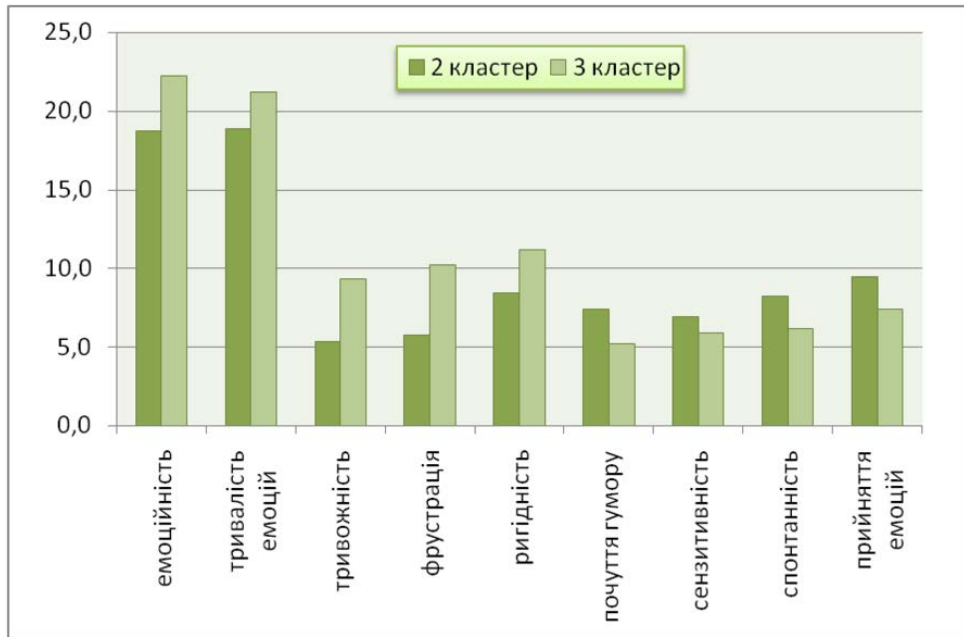

Рис 3. Відмінності між рівнем прояву емоцій та почуттів у досліджуваних другої та третьої груп.

Як ми довели в теоретичній частині нашої статті, емоційність часто пов'язана із музичними вподобаннями, тобто тими сучасними стилями музики, музичні композиції з яких люди найбільше любляють слухати. Розглянемо, яким чином розподілилися музичні смаки наших досліджуваних в описаних вище кластерах (рис. 4).

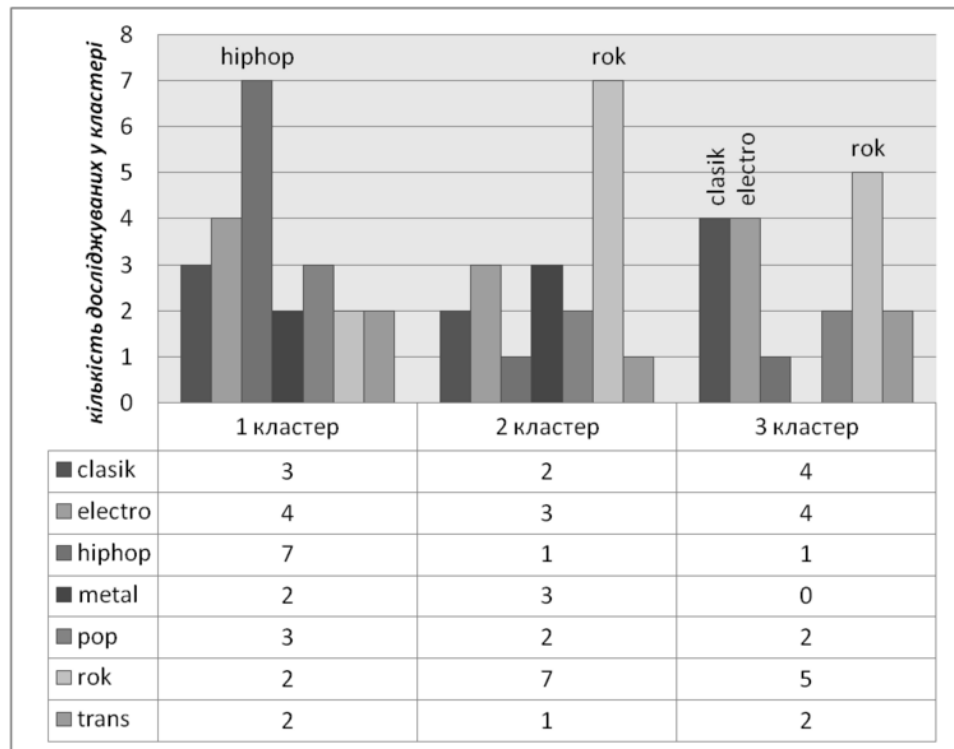

Рис 4. Розподіл музичних вподобань у досліджуваних трьох груп.

З рисунка 4 видно, що до першої групи увійшло найбільше тих підлітків, які люблять слухати хіп-хоп. Всі решта сучасні стилі музики представлені у цьому кластері значно менше. Друга група вирізняється тими, хто надає перевагу року. Натомість у третій групі не має чітких переваг. Її представники часто слухають як рок, так і електро. А також тут є особи, які надають перевагу класичній музиці.

Співставимо результати, отримані по емоційності та емоційних проявах із музичними смаками. Група, представники якої найчастіше слухають хіп-хоп, має низький рівень емоційності, активності та тривалості емоцій. Тривожність, фрустрація агресивність та ригідність у них теж проявляються менше. Це ж стосується і позитивних емоційних проявів, таких як, почуття гумору, сензитивність до себе, спонтанність та прийняття емоцій. Загалом, можемо сказати, що у них нижчий рівень як позитивних, так і негативних емоцій та почуттів. Хіп-хоп, як і поп-музику, до прикладу, часто використовують з метою розваги, для того, щоб розс-

лабитись після важкого дня. Відповідно, ця музика не викликає глибоких емоційних переживань, і результати по шкалі емоційності виявились низькими.

Друга група, до якої входить найбільше підлітків, що надають перевагу року, у прояві емоцій і почуттів вирізняється більше позитивним знаком, аніж негативним. Вони цінують почуття гумору, сензитивні до своїх почуттів та переживань, спонтанні у прояві емоцій та вмюють адекватно приймати як свої позитивні, так і негативні переживання. Вони здатні приймати своє роздратування, гнів та агресивність, і разом з тим, більш природні та розкуті у демонстрації своїх переживань оточенню. На високому рівні у них також знаходиться і рефлексія свого емоційного стану. На нашу думку, поєднання року із спонтанністю та природністю у прояві емоцій можна пояснити специфікою самої рок-музики. Одна з основних рис року – його авторський, особистісний характер. Рок приваблює своїми соціальними викликами, щирістю текстів, прямоотою. Також, згідно досліджень українських соціологів (зокрема С. Катаєва), любителі рок-музики є більш соціально-інноваційно орієнтованими і соціально-гостро ангажованими, аніж особи, які мають інші музичні смаки [5].

Підлітки, які увійшли до третьої групи, у своїх музичних вподобаннях розподілені між роком, електро та класичною музикою. Разом з тим вони вирізняються емоційністю, значною тривалістю емоцій та почуттів, вищою тривожністю та мають вищу ймовірність виникнення фрустраційних тенденцій. Це, можливо, проявляється і в музичних смаках, які не мають чіткого спрямування.

Отже, підсумуємо все сказане раніше. Вчені-психологи відзначають, що для підліткового віку характерний різкий скачок формування ставлення до мистецтва, при якому у підлітків часто відсутні чіткі критерії оцінки явищ сучасної музичної культури. Проведені дослідження свідчать про те, що „легка” музика обслуговує потреби в спілкуванні, русі, розрядці, в той час як класична – в усамітненні, обмірковуванні, глибоких серйозних почуттях. Для кожного жанру музичного мистецтва існує розмаїття стилів (активні – несуть енергію, пасивні – допомагають розслабитися). „Точками дотику” емоційності, як інтегральної

властивості особистості, та музичних вподобань у старшому підлітковому віці є

- 1) психологічні особливості підліткового віку (нестабільність емоційної сфери, зокрема);
- 2) музика – служить засобом комунікації серед підлітків (дружба за інтересами);
- 3) специфіка самої музики (кожного жанру та його впливу на конкретну особу чи групу людей).

Список літератури

1. Алешина Ю. Е. Социально-психологические методы исследования супружеских отношений. Спецпрактикум по социальной психологии / Ю.Е. Алешина, Л.Я. Гозман, Е.М. Дубовская. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1987. – 120 с.
2. Вилюнас В. К. Психология эмоциональных явлений / В.К. Вилюнас. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1976. – 142 с.
3. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и эмоции / А.Н. Леонтьев // Психология эмоций. Тексты / Под ред. В.К. Вилюнаса, Ю.Б. Гиппенрейтер. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – С. 162-171.
4. Основы психологи: Практикум / Ред.-сост. Л.Д. Столяренко. – Ростов н/Д : Феникс, 2003. – 704 с.
5. Петрушин В.И. Музыкальная психология / В.И. Петрушин. – М.: Академический проект, 2006. – 399 с.
6. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога. Кн. 2: Работа психолога со взрослыми. Коррекционные приемы и упражнения / Е.И. Рогов. – М.: ВЛАДОС, 2000. – 384 с.
7. Сборник психологических тестов. Часть II: Пособие / сост. Е.Е. Миронова – Мн.: Женский институт ЭНВИЛА, 2006. – 146 с.
8. Соціологія культури : Навчальний посібник / за ред. О.М. Семашка, В.М. Пічі. – К. : Каравела; Львів : Новий Світ-2000, 2002. – 334 с.